

PESNIKI IN DRŽAVA Prosto po Platonu

David Bandelj

»Zatorej, Glaukon, če boš srečal oboževalce Homerja, ki ti bodo govorili, da je Homer vzgojitelj Grčije in da bi bilo prav, ko bi njega vzeli za učitelja pri upravljanju države in pri vzgoji državljanov, in da bi morali vse svoje življenje uravnati v skladu s pesnikovimi navodili, tedaj te ljudi prijazno pozdravi in poljubi, saj si pošteno prizadevajo, kakor pač morejo, reci jim tudi, da soglašaj z njimi, da je Homer največji med vsemi pesniki in prvi med tragiki, zavedaj se pa, da je od vsega pesništva mogoče v državo sprejeti le himne bogovom in hvalnice vrlim možem. Če pa boš sprejel tudi zabavno Muzo, bodi lirsko bodisi epsko, tedaj bosta v državi kraljevala veselje in žalost namesto zakona in razuma, ki je vedno veljal za najboljšega.« (Platon: Πολιτεία, X, 1-8)

Tako je eden izmed očetov zahodne misli, starogrški filozof Platon, opravičeval dejstvo, da iz države, kakor si jo je sam predstavljal, je nujno zaradi dobrobiti državljanov pesnike upravičeno izgnati.

Sicer je sam priznal, da obstaja med filozofijo in poezijo starodaven spor, vendar lirski poeziji ne odreja mesta v urejeni družbi, češ da izkrivlja resnico in onemogoča državljanom, da bi se posvetili temu, kar je resnično pomembno.

Očitno je bilo že v antiki jasno, da smo pesniki za družbo nevarni, saj odtegujemo ljudi od tega, da bi se z vnemo posvetili dolžnostim, ki jih morajo po družbeni pogodbi opravljati v lastnem življenju in jih napeljujemo k večji senzibilnosti do lastnih potreb in nagnjenj.

V popolnem nasprotju je latvijsko-ameriški režiser in pesnik Jonas Mekas (1922 – 2019), ki nas je lani zapustil, zapisal, da »na koncu koncev civilizacije propadajo zato, ker raje poslušajo svoje politike kot pa svoje pesnike.«

Odgovoriti na vprašanje, katero je pravo, primerno in zveličavno mesto poezije v današnji družbi zveni sizifovsko, da ne rečem nesmiselno, saj če bi med poslušalci, ki ste danes tukaj, izvedli krajšo anketo o tem, kdo redno prebira poezijo, bi bil rezultat v najboljšem primeru omejen na občasno srebanje naših večnih klasikov. Redko kdo je namreč v družbi vztrajen bralec ne le klasikov, temveč tudi sodobnikov, ki bolj kot ostali merijo utrip kolektivne zavesti ...

Pripisovati torej poeziji katero koli možnost spreminjanja sveta ali družbe, je zaradi tega utopično, morda pa tudi nekoliko patetično. Da pa obstaja pred poezijo nek osnoven prastrah v sleherniku, je dejstvo, ki ga prej omenjene značilnosti potrjujejo, to pa zato, ker izgleda na prvi pogled poezija nerazumljiva večini, vsled tega, ker jezika ne jemlje v njegovi dobesedni ali preneseni funkcionalnosti, temveč v njegovi umetniški valenci, v kolikor privilegira njegovo zmožnost, da v človekovo zavest pridrvi prek občutkov, kar pomeni, da nas pesniški jezik lahko razgalja do nagega in pri tem uporablja sredstvo, ki je dosihmal skoraj vsakemu človeku znano: besede. Prav zaradi tega poezijo radi tlačimo v območje zasebnosti, lirike, izpovedi in se nam preveč ne ljubi premisliti o njenem realnem učinku na naše življenje, ki je konec koncev tudi javno, socialno in v najbolj žlahtnem pomenu besede *politično*. Kjer pa zadnje čase primanjkuje več pristnosti, človeškosti in iskrenosti.

Tomaž Šalamun, eden izmed največjih pesniških fenomenov, kar jih je dala slovenska poezija, je nekje zapisal, da »poezija obstaja zato, ker človek ni bog«. To spoznanje postavlja pesništvo v isto območje ustvarjanja absolutnosti, kajti če je pojem Boga dejansko pomen najvišjega *absolutuma*, je poezija absolutnost besede, njen polnokrvni občutek pa je deležen več kot samo semantičnega pomena, kar postavlja pesnika v območje reflektiranja, ki ni lastno samo zunanjim zaznavam, temveč predvsem intuitivno-notranjemu svetu, prek katerega je naše gnoseološko izkustvo brez dokazov, kar je svojevrsten paradoks, a prav zaradi tega pomemben: za poezijo namreč ni nikakršnih jamstev o njeni resničnosti.

Ko je Srečko Kosovel v svoji pesmi *Stopil je pesnik mlad na Parnas* zapisal:

Pojdi, zavpij v oceane noči,
udari v frizerske obraze,
pojdi, odvrni svoje oči
iz mistične ekstaze!

Krist je zapustil tempelj svoj
in je tempelj postal ves svet,
molitev-beseda, molitev-boj,
kdor je proti tebi, ta je preklet!

je predpostavljala aktivizem kot zavedanje, da je pesništvo za družbo pomembno in ga v svoji mladostni zagnanosti želi vzpostaviti kot temeljno držo umetnika. Toda kaj naj z aktivizmom, če smo pesniki za družbo danes le folklora, obvezno šolsko interpretativno zdolgočaseno branje ali v najboljšem primeru lični okras kulturnim prireditvam, ko nam je včasih dana tudi beseda, morda na proslavi ob kulturnem prazniku ...

Poezija je v družbi torej sirota, ki nima možnosti, da bi sestopila iz svojega slonokoščene stolpa, ker je največja naloga družbe prav ta, da jo tam obdrži.

Tudi *stric France*, čigar spominu se danes klanjamo, je verjel, da je zavezanost poeziji v svojem bistvu zavezanost resnici, ki ni od tega sveta. In jasni opomin, naj se pesnik »spomni svojega stanu« zveni kot opomin celotni družbi, naj za Božjo voljo začne enkrat upoštevati, da poezija ni le ludični *divertissement*, temveč prekleto resna zadeva, saj je to že Platon razumel, ko je rekel, da »v tem boju gre za veliko stvar, večjo, kot si misliš: biti dober ali slab!«

Zato je tudi praznovanje Slovenskega kulturnega praznika le brezpredmetni svečeniški efemerni obred, če ostalih 364 dni ne bo postala kultura, čigar pesništvo je eminenten glasnik, srž naših prizadevanj za napredek odnosov med nami, kvalitete in odličnosti, ki nas lahko trajno zaznamuje v zgodovinskem trenutku, ko sije na nas – evropske mrličice – temno sonce ignorance, egoizma, propada večnih vrednot, ki sta nam jih dala antični svet in judovsko-krščanska tradicija in jih zdaj zamenjujejo populistična gesla, ravno prav primerna splošni nerazgledanosti in omejenosti, ki je postala gonilo naših misli in dejanj. Zoperstavlja pa se ji ne v bistvu nihče. Pa kaj, ko je lažje tako živeti, kakor »v prsih nosit' al' pekel al' nebo ...«

Poezija je ob glasbi najbolj esklatičen in intuitiven umetnostni medij, od glasbe pa jo loči to, da je politično bolj učinkovita. Njenemu opominjanju ne moremo bežati, čeprav si tega

želimo. In kljub temu, da stoletja in stoletja, od Arhiloha do Aceta Mermolje, od Anne Ahmatove do Timothyja Liuja se pesniki gromoglasno ali stihotišno trudijo prebujati našo zavest ali vsaj trkati nanjo, ostaja zavezanost družbe temu, da se raje predaja v roke tistim, ki spodbujajo sovražstvo, sejejo razdor, podpirajo dehumaniziranje. In tako postaja ritual podeljevanja nagrad različnim umetnikom v bistvu le možnost, da si družba/država opere krivdo, ki jo nosi in verjetno podzavestno čuti, ko svojemu najglobljemu potencialnemu znanilcu vesti – umetniku, antonomastično pesniku kajpada – ne daje teže, ki si jo zasluži.

Zato, dokler veter ne menja svojega jezika, je potreben premik znotraj sfere družbe. Ki pa predpostavlja jasno zavedanje, da to ni kratkoročno načrtovanje, temveč dolgoročno vlaganje, kajti prav gotovo posamezen pesnik ne bo en in edini pričevalec za resnico in edini, ki mu gre prisluhni. Umetnost ustvarja posameznik za skupnost, zato je njen smisel v njeni vseobsegajoči totalnosti, ki zajema družbo vobče. Šele celota pesniških sporočil bo torej odkrila resnico o svetu, o njegovi sedanjosti, o njegovi preteklosti in o viziji nove prihodnosti. Prava moč poezije je v tem, da prikazuje našo šibkost, zato da bi se iz svoje človeške ničnosti lahko povzpeli do višin neba. Ker
»vsaka zgodovina pravi da prej ali slej
pride čas ko je ni mogoče več razlagati
upal bi si trditi da je potem čas za poezijo
ki ve več ampak nima dokazov
in komaj čakam da nas pokrije in postavi
tja kamor spadamo«.

Zaradi tega je vredno prisluhni veliki lekciji umetnosti, ki bo preživela, kakor je vedno preživela vse človeške obupnosti, ker ji je bila merilo večnost.

Ars longa, vita brevis.

Zato gre prisluhni pesnikom.

Ob slovenskem kulturnem prazniku, februarja 2020